

พัฒนาการของวรรณคดีโคลงกลัย ในสมัยรัตนโกสินทร์*

The Development of the Poetry of Sorrow in the Rattanakosin Period

จตุพร มีสกุล**

Chatuporn Misakul**

ชลดา เรืองรักษ์ลิขิต***

Cholada Ruengruglikit***

น้ำผึ้ง ปัทมะกลางกุล****

Namphueng Padamalangula****

* บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษา “วรรณคดีโคลงกลัย” ในสมัยรัตนโกสินทร์ในฐานะวรรณคดีเฉพาะประเภท” ซึ่งมีศาสตราจารย์ ดร. ชลดา เรืองรักษ์ลิขิต และ อาจารย์ ดร. น้ำผึ้ง ปัทมะกลางกุล เป็นอาจารย์ที่ปรึกษา

** นิลิตปริญญาเอก สาขาวรรณคดีไทย ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

** Ph.D. Candidate, Department of Thai, Faculty of Arts, Chulalongkorn University

** Email: konwisetchaichan@hotmail.com

*** ศาสตราจารย์ประจำภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

*** Professor, Department of Thai, Faculty of Arts, Chulalongkorn University

*** Email: cholada_r@hotmail.com

**** อาจารย์ประจำภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

**** Lecturer, Department of Thai, Faculty of Arts, Chulalongkorn University

**** Email: a.namphueng@yahoo.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ในการศึกษาวรรณคดีโคลงกลอนในสมัยรัตนโกสินทร์ในด้านประวัติความเป็นมาและพัฒนาการของวรรณคดีประเภทนี้ ผลการศึกษาวีจยพบว่า วรรณคดีโคลงกลอนเป็นบทร้อยกรองที่มีเนื้อหาคร่ำครวญถึงผู้ที่เสียชีวิตด้วยความรู้สึกโศกเศร้าและอาลัยอาวรณ์ แต่งขึ้นในวาระพิเศษเมื่อพระมหากษัตริย์สวรรคตหรือพระบรมวงศานุวงศ์สิ้นพระชนม์ เป็นวรรณคดีประเภทใหม่ซึ่งเริ่มมีปรากฏขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 1 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์และมีพัฒนาการสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน นอกจากจะคร่ำครวญพรรณนาความโศกเศร้าอาลัยแล้ว ยังมุ่งสรรเสริญพระเกียรติและพระราชกรณียกิจ และบันทึกเหตุการณ์สำคัญและพระราชพิธีที่เกี่ยวข้องกับการถวายพระเพลิงพระบรมศพหรือการพระราชทานเพลิงพระศพอีกด้วย ทั้งนี้ก็อาจให้ความสำคัญแก่นิทานเฉพาะประเด็นใดประเด็นหนึ่งก็ได้ แต่ส่วนใหญ่จะเน้นการพรรณนาอารมณ์

การแต่งวรรณคดีโคลงกลอนแพร่หลายอย่างรวดเร็วในสมัยรัชกาลที่ 6 เนื่องจากการขยายตัวด้านการศึกษาและความเจริญของกิจการหนังสือพิมพ์ แต่หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองในสมัยรัชกาลที่ 7 วรรณคดีโคลงกลอนซบเซาไประยะหนึ่งจากปัจจัยทางด้านการเมือง ก่อนจะได้รับการฟื้นฟูขึ้นใหม่ในรัชกาลปัจจุบัน สำหรับรูปแบบคำประพันธ์ที่กวีนิยมใช้แต่งวรรณคดีโคลงกลอนมากที่สุด คือ กลอนสุภาพ รองลงมา คือ โคลงสี่สุภาพ และกาพย์ยานี ตามลำดับ ส่วนจะมีความยาวเท่าใดนั้นขึ้นอยู่กับจุดประสงค์ในการแต่งและการเผยแพร่ เช่น ในอดีตมุ่งเน้นการบันทึกพระราชพิธีหรือพระราชประวัติ ซึ่งมีเนื้อหามากจึงแต่งค่อนข้างยาว แต่ถ้าใช้สำหรับติดพวงมาลาหรือพิมพ์ในวารสารและหนังสือพิมพ์ซึ่งมีเนื้อที่จำกัดจะมีขนาดสั้นลง

คำสำคัญ: วรรณคดีโคลงกลอน บทร้อยกรองไว้อาลัย วรรณคดีสมัยรัตนโกสินทร์

Abstract

This article aims to study the Poetry of Sorrow during the Ratanakosin Period, particularly in terms of its history and development of this genre. Studies and research have found that the Poetry of Sorrow is a type of poetry that lament the loss of the passing away of loved ones, composed for special occasions, such as the passing of a king or royal family members. As such, it is a new literature genre developed during the reign of King Rama I of the Ratakosin Period and still lives on today. Besides expressing sorrows and sadness, the poetry will also eulogize the King and members of the royal family for their good deeds to the country and its people, as well as recording important events and various ceremonies involving the royal funeral processes. The poet can emphasize any one particular aspect as he pleases, however; the majority of them will focus on emotions and feelings. The Poetry of Sorrow was at its height and became very popular during the reign of King Rama VI, due to vast development of education and the printing industry. However, after the revolution of 1932 during the reign of King Rama VII, this type of literature was in declined for a time because of unstable political situations. Having said that, the Poetry of Sorrow has been resurrected during the reign of the present H.M. the King. As for forms, the most popular one to compose the Poetry of Sorrow being octameter, quatrain, and Kap Yanee which consists of 11 syllables, respectively. The length of such poems can vary, depending on their objectives and means of distribution. For example, in the past it was aimed to record life and events, so they tended to be long, but if it was meant to be posted with funeral wreathes or printed in magazines and newspapers which offer limited spaces, they will be shorter.

Keywords: Poetry of Sorrow, Literature during the Rattanakosin Period

แต่เรียกว่า “สวรรณคต” แปลว่าไปสวรรค์ (ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช, 2525, น.35) ด้วยเหตุนี้จึงน่าจะเป็นสาเหตุที่ทำให้ไม่มีผู้แต่งวรรณคดีโคลกาลัยจนเข้าสู่ครีตน์โกสินทร์

ต่อมาในสมัยรัตนโกสินทร์มีเสถียรภาพทางการเมืองมากขึ้น และมีกษัตริย์ปกครองเพียงราชวงศ์เดียว คือราชวงศ์จักรี การสถาปนาพระนครและราชวงศ์ใหม่ให้ความสำคัญในการฟื้นฟูขนบประเพณีและพิธีกรรมต่างๆ ตามแบบแผนของราชสำนักเพื่อส่งเสริมพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ รวมถึงพิธีกรรมเกี่ยวกับพระบรมศพหรืองานออกพระเมรุซึ่งย้ำความเป็นเทวราชาของพระมหากษัตริย์ โดยการประกอบพระราชพิธีเสมือนการส่งเสด็จกลับสู่สรวงสวรรค์ในฐานะองค์สมมติเทพ ด้วยเหตุนี้เมื่อสมเด็จพระบวรราชเจ้า มหาสุรสิงหนาท ซึ่งเป็นพระมหาอุปราช เสด็จสวรรคต ใน พ.ศ. 2346 พระเจ้าราชวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้ากำพุชฉัตร⁴ ผู้เป็นพระธิดา จึงแต่งเรื่องนิพนธ์ว่า⁵ ขึ้นเพื่อบันทึกการมณเฑาะว์อาลัย สรรเสริญพระเกียรติ และบันทึกเหตุการณ์สำคัญตั้งแต่เริ่มประหาร สวรรคต จนถึงการจัดพระราชพิธีพระราชทานเพลิงพระศพแล้วเสร็จ

เรื่องนิพนธ์ว่า⁶ มีลักษณะคล้ายเพลงยาวจดหมายเหตุ⁶ ที่เน้นการพรรณนาอารมณ์ร่วมกับการบันทึกเหตุการณ์จริง ซึ่งนิธิ เอียวศรีวงศ์ (2538, น.61-62) ได้ตั้งข้อสังเกตว่าการเขียนเพลงยาวจดหมายเหตุเริ่มมีมาแต่สมัยปลายอยุธยาแล้ว เช่น เรื่องเพลงยาวหม่อมพิมเสน จากนั้นถูกนำมาผสมกับวรรณกรรมนิราศ จึงเกิดเอากลอนมาแต่งนิราศกันแพร่หลาย และด้วยเหตุที่รับเอาจารีตของเพลงยาวจดหมายเหตุไว้ จึงนิยมที่จะต้องพรรณนาระยะการเดินทาง และประสบการณ์ที่ดูเหมือนจริงของการเดินทางผสมกันไปกับการรำพันถึงหญิงคนรัก

การแต่งเรื่องนิพนธ์ว่า จึงสะท้อนถึงความนิยมในการแต่งวรรณคดีประเภทเพลงยาวจดหมายเหตุในสมัยรัตนโกสินทร์ ซึ่งมุ่งบันทึกเหตุการณ์จริง และเป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึก⁷ ซึ่งในที่นี้เป็นความโศกเศร้าอาลัยที่กวีต้องสูญเสียพระบิดา นับเป็นวรรณคดีโคลกาลัยเรื่องแรกซึ่งแต่งขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 1 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ และจัดเป็นวรรณคดีประเภทใหม่ เพราะวรรณคดีไทยที่เคยมีมาก่อนหน้านี้ไม่มีเรื่องใดที่กล่าวถึงการสวรรคต ความโศกเศร้าอาลัย และสรรเสริญพระเกียรติคุณมาก่อน

พัฒนาการของวรรณคดีโคลกาลัย

พัฒนาการของวรรณคดีโคลกาลัยสมัยรัตนโกสินทร์ในด้านรูปแบบและเนื้อหาแบ่งเป็น 3 ช่วงตามลักษณะเด่นของวรรณคดีแต่ละยุค ได้แก่ วรรณคดีโคลกาลัยที่แต่งในรัชกาลที่ 1-5 วรรณคดีโคลกาลัยที่แต่งในรัชกาลที่ 6-7 และวรรณคดีโคลกาลัยในแต่งในสมัยรัชกาลปัจจุบัน

⁴ ประสูติแต่เจ้าจอมมารดานก้องอี ธิดาสมเด็จพระอุทัยราชา พระเจ้ากรุงกัมพูชา (กรมศิลปากร, 2554, น. 112)

⁵ สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ (2524, น. 1) ทรงอธิบายว่า เหตุที่เรียกว่าวังหน้า เพราะการจัดลักษณะพยุหยาตราแต่โบราณ พระมหากษัตริย์เสด็จเป็นทัพหลวง พระมหาอุปราชเสด็จเป็นทัพหน้า จึงเกิดเรียกพระมหาอุปราชว่าฝ่ายหน้า แล้วเลยเรียกที่ประทับว่าวังหน้า หรือเรียกย่อลงมาว่าวังหน้า

⁶ แม้จะแต่งด้วยคำประพันธ์ 4 ชนิด ได้แก่ โคลง กลอน กาพย์ และร่าย แต่ท้าวพระสมุทวชิรญาณ ก็จัดเรื่องนิพนธ์ว่าไว้ในหมวด “กลอนเพลงยาว” (มูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา, 2550, น. 240) เนื่องจากเป็นคำประพันธ์หลักของเรื่อง ส่วนโคลง กาพย์ และร่าย มีเพียงเล็กน้อยเท่านั้น

⁷ ตัวอย่างวรรณคดีเรื่องอื่น เช่น เพลงยาวดีเมืองพม่า ของสมเด็จพระบวรราชเจ้า มหาสุรสิงหนาท เพลงยาวเรื่องพระอาการประชวรของกรมหมื่นอัปสรสุดาเทพของคุณสุวรรณ เป็นต้น

1. วรรณคดีโคลงกลอนที่แต่งในสมัยรัชกาลที่ 1-5

วรรณคดีโคลงกลอนที่แต่งในระยะแรก คือในสมัยรัชกาลที่ 1 ถึงสมัยต้นรัชกาลที่ 5 จำแนกได้เป็น 2 กลุ่มคือ วรรณคดีโคลงกลอนที่แต่งเป็นเรื่องยาวเพื่อบันทึกพระราชพิธีและพรรณนาอารมณ์ และวรรณคดีโคลงกลอนขนาดสั้น สำหรับจารึกที่อนุสาวรีย์และจารึกพระรูปสำหรับแจกในงานพระศพ

วรรณคดีโคลงกลอนที่แต่งเป็นเรื่องยาว ได้แก่ เรื่องนิพนธ์วังหน้า เรื่องโคลงถวายพระเพลิงพระบรมอัฐิพระเจ้าหลวง เรื่องเพลงยาวเฉลิมพระเกียรติ⁸ และเรื่องโคลงแสดงประวัตินายร้อยตรีพระเจ้าวรวงษ์เธอ พระองค์เจ้าศิริวงษ์วัฒนเดช ทั้ง 4 เรื่องมีลักษณะเด่นที่เหมือนกันคือ เป็นวรรณคดีที่แต่งขึ้นโดยมีจุดประสงค์เพื่อการบันทึกเป็นสำคัญ กล่าวคือ เรื่องนิพนธ์วังหน้า เพลงยาวเฉลิมพระเกียรติ และโคลงแสดงประวัตินายร้อยตรี พระเจ้าวรวงษ์เธอ พระองค์เจ้าศิริวงษ์วัฒนเดช มุ่งบันทึกเหตุการณ์และประวัติบุคคล ส่วนเรื่องโคลงถวายพระเพลิงพระบรมอัฐิพระเจ้าหลวง⁹ มีจุดประสงค์สำคัญเพื่อบันทึกพระราชพิธี คำประพันธ์ที่ใช้ ได้แก่ โคลงสี่สุภาพ กลอนสุภาพ กาพย์ยานี และร่ายสุภาพ วรรณคดีโคลงกลอนในกลุ่มนี้มีคำประพันธ์ยาวมากกว่า 100 บททั้งสิ้น

ส่วนวรรณคดีโคลงกลอนที่เป็นเรื่องขนาดสั้น ทั้งหมดเป็นพระนิพนธ์ของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงพิชิตปรีชากร แต่งถวายพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สำหรับจารึกไว้ที่อนุสาวรีย์และพระรูปสำหรับแจกในงานพระศพ ได้แก่ โคลงทรงแต่งผนิทระรูป พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าอนุภาครณอนันตนาครไชย แจกในคราวงานพระศพ ปีฉลู พ.ศ.2420 เรื่องฉันทจารึกอนุสาวรีย์สมเด็จพระนางเจ้าสุนันทากุมารีรัตน์ เรื่องฉันทจารึกอนุสาวรีย์สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยาพรหมเทพรัตน และเรื่องฉันทและโคลงจารึกอนุสาวรีย์พระองค์เจ้าประไพพรรณพิลาศ คำประพันธ์ที่ใช้ ได้แก่ โคลงสี่สุภาพ ภูงคปายาตฉันท และสาลินีฉันท

ในระยะแรกนี้ ผู้แต่งจึงเป็นพระประยูรญาติและข้าราชการบริพาร ผู้ใกล้ชิด ส่วนการเผยแพร่ นั้นยังอยู่ในวงจำกัด อาศัยการคัดลอกต่อกันไป ยกเว้นเรื่องโคลงแสดงประวัตินายร้อยตรี พระเจ้าวรวงษ์เธอ พระองค์เจ้าศิริวงษ์วัฒนเดชซึ่งแต่งในช่วงที่มีการตั้งพิมพ์พิมพ์หนังสือแล้ว จึงได้พิมพ์แจกเป็นที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงพระศพ

สำหรับลักษณะเนื้อหาของวรรณคดีโคลงกลอนที่แต่งในสมัยรัชกาลที่ 1-5 มีลักษณะเด่นคือการสรรเสริญพระเกียรติที่สะท้อนแนวคิดแบบเทวราชาอย่างเด่นชัด การบันทึกพระประวัติและพระราชพิธีอย่างละเอียด ร่วมกับการพรรณนาอารมณ์โศกเศร้าอาลัย

เนื่องจากในช่วงต้นรัตนโกสินทร์ เป็นช่วงสถาปนาพระราชอาณาจักรใหม่ กวีจึงต้องการบรรยายพระราชกรณียกิจเพื่อแสดงให้เห็นว่าพระมหากษัตริย์และพระบรมวงศานุวงศ์ทรงมีบทบาทสำคัญในการทำนุบำรุงบ้านเมืองทั้งฝ่ายอาณาจักรและพุทธจักรให้ร่มเย็นเป็นสุข โดยบรรยายถึงพระราชกรณียกิจสำคัญต่างๆ เช่น พระปรีชาสามารถด้านการสงคราม ทรงเป็นธรรมราชา

⁸ คุณพุ่มแต่งถวายพระมหากษัตริย์สองรัชกาล คือ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

⁹ แม้ว่าเรื่องนี้ จะกล่าวถึงการจัดงานพระเมรุมาศของสมเด็จพระปฐมบรมมหาชนกใน พ.ศ. 2339 ในสมัยรัชกาลที่ 1 แต่พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นศรีสุนทร ทรงนิพนธ์เรื่องนี้ใน พ.ศ. 2352 ในสมัยรัชกาลที่ 2 (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์, 2470, น. 1-3)

ทรงเมตตากรุณาต่อไพร่ฟ้าประชาชน ใฝ่พระทัยในการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา และพระราชทานพระราชทรัพย์เพื่อสาธารณกุศล ตลอดจนทรงส่งเสริมการค้าพาณิชย์และความสัมพันธ์กับต่างประเทศ

ในเรื่องนิพนธ์วังน้า กวีกล่าวถึงพระราชกรณียกิจของสมเด็จพระบรมราชเจ้า มหาสุรสิงหนาทในด้านการรบเป็นสำคัญ เนื่องจากในสมัยรัชกาลที่ 1 ไทยยังมีสงครามติดพันกับพม่าหลายครั้ง โดยกล่าวว่าพระองค์เป็นผู้กอบกู้บ้านเมือง พระเดชานุภาพเป็นที่เกรงขามของนครอื่นๆ ทรงมีชัยชนะเหนือพม่าในการศึกที่สำคัญคือ ศึกเมืองมะริด ทวาย และตะกั่วทุ่งตะกั่วป่า

แต่ปางหลังครั้งมฤตพิศทวาย
พระบารเมศเลิศล้ำไม่หาถึง
คือพระราชกุศลมาดลจร

แทบจะหมายตะนาวไฉ่ไว้งกร
ทั้งทรงรำพึงผลบำเพ็ญสอน
สมสมรเทวมิ่งวิมานทอง

.....
ครั้งพม่าตีสงขลาถกลางไต่
ถึงปาดลันตแตกยับยั้งปรา
จึงถวายสารมาทูลแถลง
ยกพยุหยาตราคลาจร

.....
แล้วรุกไล่ตะกั่วทุ่งตะกั่วป่า
ก็หนีล่าทัพถอยไม่ต่อกร
ครั้นทรงแจ้งในศุภอักษร
คืบนครได้ด้วยพระบารมี

(พระองค์เจ้าหญิงกัมปวนฉัตร, 2543, น.29, 46)

ใน เรื่องเพลงยาวเฉลิมพระเกียรติ คุณพุ่มตั้งใจพรรณนาพระราชกรณียกิจด้านการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา โดยกล่าวถึงการบำเพ็ญพระราชกุศลและการสร้างวัดของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

สร้างพระราชกุศลชนครโล
จนดินน้ำกัมปนาทธาตุกระสณ
ธุกการตั้งสั่งเสร็จฤกษ์ระษัตรา
ทรงสถาปนาการวิหารหลวง
ที่ชำรุดทรุดสลักหายหักพัง

โปรดสิ่งไรไม่ตัดเท่าศรัทธา
พื้นแผ่นดินดั่งจะร้อนแซ่ซ้องสา
แต่ปราบดาเบ็ดเสร็จไหวเจ็ดครั้ง
ทุกกระทรงเสร็จสมอารมณ์หวัง
ถึงกระทั่งหกลีบฟ้าพระอาราม
(คุณพุ่ม, 2464, น.22)

นอกจากนี้ยังกล่าวถึงพระปรีชาสามารถของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวว่า ทรงมีความรู้ภาษาอังกฤษ ภาษามอญ คัมภีร์ไตรเพท ทรงเจริญสัมพันธ์ไมตรีกับชาวตะวันตกหลายชาติ ที่สำคัญคือทรงส่งคณะราชทูตไปประเทศอังกฤษ ซึ่งสะท้อนถึงสภาพสังคมไทยในช่วงที่เริ่มเปิดรับวิทยาการและวัฒนธรรมตะวันตก

ทรงรู้จักอักษรฝ่ายฝรั่ง
ทราบภาษาอังกฤษมอญรามัญ
ทุกเขตแดนแสนสวาท์บาทบพิตร
คือทวีปเขินตอรอบริวาร
โรที่เคียงเวียงวังฝรั่งเศส
รณน้ำตาบลชลชลลา
โดยปัญญาบารมีนรินทรฤทธิ์
แผ่ไมตรีมีพระทัยรักใคร่กัน
คือแผ่นดินปิ่นสมมุติอยู่ยุค
เป็นเมืองมิตรกับพระวิศตอริยา

เป็นพระคลังไตรเพททุกเขตระชนธ์
เสวยสวรรยาเพ่งบำเพ็ญทาน
จนอังกฤษพระราชาสุธาสถาน
พรมแดนด้านโดยนครอุดรกา
พุทธเกตอเมริกกันคันทมา
ข้ามสุทธากรุงไทยไปไกลครัน
บาทบพิตรภูวเรศครองเขตชนธ์
จนกำปั่นกลไฟได้ไปมา
อดุลยเดชดวงกระษัตริย์มน้ำคำ
ไทยสุทธาชื่นแถมแจ่มจำเริญ
(คุณพุ่ม, 2464, น.29)

อนึ่ง ในการสรรเสริญพระเกียรติพระมหากษัตริย์ในวรรณคดีโคกาลัยยุคต้นรัตนโกสินทร์ กวีจะแสดงความเชื่อเรื่องเทวราชาอย่างเด่นชัด โดยการออกพระนามว่าทรงเป็นพระนารายณ์ อวตาร และกล่าวถึงเหตุมหัศจรรย์ต่างๆ ที่แสดงถึงพระบุญญาบารมี หรือเพื่อแสดงให้เห็นว่าทรงเป็น สมมติเทพ ดังนั้นเมื่อสวรรคตจะกลับคืนสู่ทิพยภาวะดังเดิม¹⁰ เช่น กวีได้บรรยายถึงลางบอกเหตุ หลายประการที่เกิดขึ้นในช่วงที่สมเด็จพระบวรราชเจ้า มหาสุรสิงหนาท สวรรคต เกิดเมฆหมอกมัว ปกคลุมพร้อมพายุฝน เกิดเสียงอัศจรรย์ เมื่อสวรรคตแล้วก็มีพระมาตุลีเชิญเวษยันต์มหาปราสาท มารับไปสวรรค

ประทุมเกตุอาภางดั่งสีทอง
เมฆหมอกออกมัวไปทั่วทวีป
ฟ้าดินวิปริตเห็นผิดแปร
ทั้งโคมกี้ยับยัพยุฝน
สุณีพาดอากาศก้องลำเนียง
วายุพาพัดปาริชาติ
เสวตรฉัตรหักยัประยาล

แสงส่องยลปลาดไม่อาจแล
พิรุณรีบโปรยกระสินธุ์รินกระแส
ที่นี้แน่แล้วพระจอมกระหม่อมเวียง
ดุฤกษ์บนเทวเฝ้าถวายเสียง
ดั่งเบรื่องเบรื่องฟ้าลั่นคำรามรณ
ก็พิณาศพังรณไม่ตั้งตัน
ฤาเทพดลบันดาลฟ้ามาเชิญ

.....
ครั้นเสร็จล้งพอได้พิไชยฤกษ์
มาตุลีชักรถออกจากแดน
ลูกยินแหว่ววาบกรรณประหวั่นเสียง
แต่ยลเวษยันต์นั้นลอยโคม

.....
บ้ายเบิกบุษบกอมรแสน
เทวแน่นเกริลั่นกลองประโคม
ลำเนียงเพิงพินพาทยอมรโณม
คะครีกโครมแดรสังข์ทั้งวิมาน

(พระองค์เจ้าหญิงกัมพวัชร, 2543, น.17,22)

¹⁰ แนวความคิดเช่นนี้เริ่มปรากฏมาตั้งแต่ในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาซึ่งนิยมนำทฤษฎีอวตารและปรากฏการณ์ เหนือธรรมชาติมาอธิบายเพื่อเสริมสร้างและรองรับอำนาจของสถาบันกษัตริย์ (อุษณั ธงไชย, 2540, น.16)

ในเรื่องเพลงยาวเฉลิมพระเกียรติ คุณพุ่มก็กล่าวว่าพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จคืนกลับไปเสวยทิพย์สมบัติในเมืองสวรรค์ โดยมีเทวดาอารักษ์มาแสดงเหตุอัศจรรย์ให้เห็นเช่นกัน

ให้อารักษ์รุกขมุลอาดูยเดช	แสดงเหตุโดยดั่งสังสรเสริญ
ว่าเทวัญหรรษาบูชาเชิญ	ระเห็จเห็นเวหานภาลัย
ไปชมชั้นสวรรค์รางค์สุรางค์ริน	กว่าหมื่นแสนโกฏ์ล้านควานไสว
ตั้งเครื่องทิพสุธาพวงมาลัย	เพลินพระทัยในสถานพิมานทอง
ทุกกระทรวงห้วงโยอาลัยบาท	มิได้ขาดชลเนตรเทวห่มอง
ควรที่จักหักอารมณ์อย่าตรมตรอง	ท่านไปครองเขตคั่นสวรรค์ยา
	(คุณพุ่ม, 2464, น.26)

วรรณคดีโคกาลัยยังมีความสำคัญในการบันทึกพระราชประวัติและพระราชพิธีอีกด้วย เช่น จารึกที่อนุสาวรีย์ต่างๆ จะระบุวันประสูติและวันสวรรคตหรือสิ้นพระชนม์ หากเป็นเรื่องยาว เช่น โคลงแสดงประวัตินายร้อยตรี พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าศิริวงศ์วัฒนเดช กวีกล่าวถึงพระประวัติตั้งแต่ประสูติ การเสด็จไปศึกษาที่ประเทศเยอรมนี การประชมรส สิ้นพระชนม์ และอัญเชิญพระศพกลับสยามจนจัดงานพระศพแล้วเสร็จ หรือวรรณคดีที่มีจุดประสงค์ในการแต่งเพื่อบันทึกพระราชพิธีสำหรับเป็นแบบแผนอ้างอิงในภายหลัง เช่น โคลงถวายพระเพลิงพระบรมอัฐิพระเจ้าหลวง จะให้ความสำคัญในการบันทึก เรียบเรียงรายละเอียดของพระราชพิธีอย่างเป็นขั้นตอนโดยลำดับ ตั้งแต่การสร้างพระเมรุมาศจนถึงลอยพระอังคาร

ตัวอย่างจากเรื่องฉันทะจารึกอนุสาวรีย์สมเด็จพระนางเจ้าสุนันทากุมารีรัตน์ บันทึกวันประสูติว่า ทรงพระราชสมภพเมื่อวันเสาร์ เดือน 12 แรม 12 ค่ำ โทศก และสวรรคตเมื่อวันจันทร์ เดือน 7 แรม 8 ค่ำ ปีมะโรง โทศก ดังนี้

พระนางเจ้าเสด็จเนา	ณโลกนี้ณปีสวา
ดิถีโททสวา	รเสาร์กัตติกามาศ
ทวาทสสตาเสส	ทวิทศทวิชาติ
ทวิศกและศักราช	ประสูติสืบพระชนมาน
พระนางเจ้าเสด็จเนา	ณโลกนี้กำหนดนาน
นพาทศพรชกาล	กำหนดแล้วครุโลสวรรค
ณวันจันทร์เดือนเจ็ด	ดิถีแปดมะโรงวรวรช
ทวิศกและพันพรร	ษสองร้อยกำหนดมี
จตุทศทวิเส	สศักราชประจำปี

(พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงพิชิตปรีชากร, 2472, น.75)

ตัวอย่างจากเรื่องโคลงถวายพระเพลิงพระบรมอัฐิพระเจ้าหลวง บรรยายขบวนแห่อัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุไปสมโภชยังบริเวณพระเมรุมาศ มีสมเด็จพระสังฆราชประทับในพระวอสีวิกา ประพรมน้ำพระพุทธรณ์เพื่อเป็นสิริมงคล

พระธาตุชินไ้ใส่	โกษฐ์ทอง
ลายกุดั่นพรรณเรืองรอง	รุ่งเฝ้า
เนาในรถล่ายอง	ยศยั้ง
วิลาศคาลาศคลาเต้า	ไต่ท้องถนนหลวง
สมเด็จพระสังฆราชเจ้า	เปนปฐม
เจ้าคุณอนุกรม	ใหญ่น้อย
ทรงลีพิภาส	โสภาค
คาชูปชลมณต์ย้อย	สลัดล้างอันตราย

(พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นศรีสุนทร, 2512, น.19)

ส่วนเนื้อหาที่เป็นการพรรณนาอารมณ์ความรู้สึก มีทั้งที่เป็นการพรรณนาอารมณ์ส่วนตัวของกวี และกล่าวในฐานะตัวแทนของประชาชนที่ต้องสูญเสียบุคคลสำคัญ แสดงถึงแนวความคิดว่าการแต่งวรรณคดีโคลงกลอนเป็นการบันทึกอารมณ์ความรู้สึกของประชาชนที่มีต่อการสวรรคตของพระมหากษัตริย์และพระบรมวงศานุวงศ์ โดยถือว่าเป็นความสูญเสียของชาติมีมาแต่ต้นกรุงรัตนโกสินทร์ ดังตัวอย่างจากเรื่องนิพนธ์วังน้า ที่กล่าวพรรณนาถึงความเสียใจของราษฎรเมื่อสมเด็จพระบวรราชเจ้า มหาสุรสิงหนาทสวรรคตว่าต่างพากันร้องไห้เสียงเซ็งแซ่

ประโคนฆ้องกลองลั่นปี่ชวา	ฝูงประชาโคกแซ่สำเนียงพล
เห็นเกณฑ์แห่แลตามความวิโยค	ว่าไอ้โลกย์แล้วจะไม่จำเรี่ยวผล
จะนองเนตรเทวศท่าฝ่ายคูล	ราษฎรร้อนร้อนรำทุกเวลา

(พระองค์เจ้าหญิงกัมปบุษณิธร, 2543, น.27)

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า วรรณคดีโคลงกลอนในระยะแรกมีทั้งที่จดบันทึกลงสมุดไทย จารึกที่อนุสาวรีย์ และพิมพ์เป็นหนังสือแจกเป็นที่ระลึกในงานพระศพ กวีใช้รูปแบบคำประพันธ์หลากหลายชนิด แต่ก็ยังเผยแพร่ในวงจำกัดเฉพาะกลุ่มบุคคลในราชสำนักเท่านั้น ส่วนเนื้อหาที่เป็นลักษณะเด่นของวรรณคดีโคลงกลอนยุคนี้คือการบันทึกรายละเอียดเหตุการณ์และรูปแบบพระราชพิธี อีกทั้งยังสะท้อนถึงอิทธิพลของคติเทวราชาที่สืบเนื่องมาจากสมัยอยุธยา

2. วรรณคดีโคลงกลอนที่แต่งในสมัยรัชกาลที่ 6-7

ในรัชกาลที่ 6 จนถึงก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง นับเป็นยุคที่วรรณคดีโคลงกลอนแพร่หลายอย่างรวดเร็ว เนื่องจากปัจจัยสำคัญคือ ความเจริญด้านการศึกษาและการพิมพ์ ด้วยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำริว่าการศึกษาเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาชาติ จึงทรงวางรากฐานการศึกษาอย่างเป็นขั้นตอน เริ่มจากโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งโรงเรียนขึ้นในพระบรม

มหาราชวัง จากนั้นจึงให้ตั้งโรงเรียนมูลศึกษาหรือโรงเรียนสามัญศึกษาขึ้นในวัดทั่วพระนครและภูมิภาค และใน พ.ศ. 2442 โปรดเกล้าฯ ให้ตั้งโรงเรียนฝึกหัดข้าราชการพลเรือน ซึ่งต่อมาได้พัฒนาเป็นจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (ยุพร แสงทักษิณ, 2546, น.21-45)

เมื่อถึงสมัยรัชกาลที่ 6 ราษฎรทั่วไปเริ่มอ่านออกเขียนได้มากขึ้น ความต้องการซื้อหนังสืออ่าน จึงเป็นปัจจัยส่งเสริมให้เกิดการตั้งโรงพิมพ์เพื่อพิมพ์หนังสือขาย ประกอบกับพระบรมวงศานุวงศ์หลายพระองค์ที่ไปศึกษาต่างประเทศเริ่มกลับมารับราชการ และได้นำรูปแบบวรรณกรรมตะวันตกมาเผยแพร่ เช่น การทำหนังสือพิมพ์ การเขียนบทความ เรื่องสั้น นิยาย (สุพรรณิ วราทร, 2516, น.61) ทำให้การพิมพ์และหนังสือพิมพ์ในช่วงเวลานั้นเจริญรุดหน้าอย่างรวดเร็ว ประกอบกับพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดการประพันธ์ ทรงส่งเสริมการพิมพ์และการทำหนังสือพิมพ์อย่างเต็มที่ มีหนังสือพิมพ์และนิตยสารหลายฉบับ เช่น ดุสิตสมิต ประตูลิขิต คัพพีไทย ไทยเชชม เสนาศึกษาและแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัย ตู้ทอง ฯลฯ จึงทำให้เกิดการแข่งขันกันเจ้าของนิตยสารและหนังสือพิมพ์ต่างเพิ่มความนิยมและยอดขายด้วยการชักชวนให้ผู้อ่านเขียนเรื่องมาลง โดยให้ค่าตอบแทน โดยเฉพาะรายกรองได้รับความนิยมมาก และต้องมีในนิตยสารและหนังสือพิมพ์สมัยนั้นเสมอ (สยามพิมพ์การ: ประวัติศาสตร์การพิมพ์ในประเทศไทย, 2549, น.216) ทำให้วรรณคดีโคกาลัยมีช่องทางเผยแพร่สู่สาธารณชน และมีการแต่งมากกว่าในอดีต

ปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่งคือ การสวรรคตของพระมหากษัตริย์และการสิ้นพระชนม์ของพระบรมวงศานุวงศ์สำคัญหลายพระองค์ ได้แก่ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนาถ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ สมเด็จพระปิตุจฉาเจ้าสุทธานามารศรี พระอัครราชเทวี สมเด็จพระราชปิตุลาบรมพงศาภิมุข เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช สมเด็จพระมหิตลาธิเบศร์ อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก โดยเฉพาะในครั้งที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวสวรรคต ก่อให้เกิดความโศกเศร้าใหญ่หลวงในหมู่ปวงชนชาวไทย เป็นจุดเริ่มต้นที่ทำให้กวีและราษฎรจากที่ต่างๆ พร้อมใจกันส่งบทประพันธ์มาลงหนังสือพิมพ์เพื่อร่วมแสดงความอาลัยถวาย สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ (2516, น.7) ทรงเล่าว่า เจ้าของหนังสือพิมพ์ที่สามารถแต่งกลอนเองได้ก็แต่งกลอนแสดงความอาลัย ส่วนผู้ที่แต่งไม่ได้หรือประสงค์จะเป็นสำนวนที่วิเศษขึ้น ก็ไปขอร้องกวีที่ตนนับว่าสำนวนดีช่วยแต่งลงในหนังสือพิมพ์ของตน หรือตั้งรางวัลประกวดสำนวนก็มี

ในสมัยรัชกาลที่ 7 หลังจากมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์เป็นระบอบประชาธิปไตย คณะราษฎรเข้ายึดอำนาจบริหารราชการแผ่นดิน สถานการณ์ทางการเมืองของประเทศผันผวนอย่างมาก พระบรมวงศานุวงศ์ชั้นสูงถูกควบคุมและยึดทรัพย์สินส่วนพระองค์ เช่น สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต ถูกคณะราษฎรยึดวังบางขุนพรหมแล้วทูลเชิญให้เสด็จออกนอกประเทศ (หม่อมเจ้าพูนพิศมัย ดิศกุล, 2546, น.104-105) พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมขุนชัยนาทนเรนทรถูกจับกุมด้วยข้อหาหมิ่นพฤตกรรมเป็นกบฏ และถูกนำไปคุมขังที่เรือนจำบางขวาง แม้แต่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ทรงถูกกล่าวหาว่ามีส่วนเกี่ยวข้องในการวางแผนการที่จะล้มล้างรัฐบาล และถูกฟ้องร้องให้ชดใช้เงินคืนแก่กระทรวงการคลัง (วิมลพรรณ ปิตธวัชชัย, 2553, น.176, 189) ด้วยเหตุนี้วรรณคดี

โคกาลัยจึงอยู่ในภาวะชบเซาด้วยสถานการณ์ทางการเมือง เมื่อพระบรมวงศานุวงศ์สวรรคตหรือสิ้นพระชนม์ ในหนังสือพิมพ์รายวันจะลงเพียงข่าวสั้นๆ เท่านั้น¹¹ โดยไม่มีการประพันธ์บทร้อยกรองแสดงความอาลัยแต่อย่างใด

ในด้านรูปแบบ วรรณคดีโคกาลัยในยุคนี้ส่วนใหญ่เป็นบทประพันธ์ที่พิมพ์ในหนังสือพิมพ์และวารสาร จึงมีรูปแบบที่สั้นลงเพื่อให้พอเหมาะกับพื้นที่ที่ลงพิมพ์ มักมีความยาวประมาณ 10-20 บท อีกส่วนหนึ่งเป็นบทประพันธ์สำหรับติดพวงมาลา และกระทงดอกไม้ สำหรับสักการะพระศพ ซึ่งยาวประมาณ 1-2 บท ส่วนคำประพันธ์ที่ได้รับความนิยมมากที่สุด ได้แก่ โคลงสี่สุภาพ ฉันท์ชนิดต่างๆ และกลอนสุภาพ

ส่วนเนื้อหาที่เป็นลักษณะเด่นของวรรณคดีโคกาลัยในยุคนี้คือ การสรรเสริญพระเกียรติเจ้านั้นที่พระปรีชาสามารถ พระประวัติด้านการศึกษา พระราชกรณียกิจในการพัฒนาชาติบ้านเมืองด้านต่างๆ การคร่ำครวญที่แฝงหลักธรรมทางพุทธศาสนา และการบันทึกพิธีกรรมหรือเหตุการณ์เพียงส่วนใดส่วนหนึ่ง ดังนี้

ในสมัยรัชกาลที่ 6 และ 7 นอกจากพระมหากษัตริย์สองพระองค์คือ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวสวรรคต พระบรมวงศานุวงศ์ที่สิ้นพระชนม์ส่วนใหญ่เป็นพระราชโอรสและพระราชธิดาในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวซึ่งทรงได้รับการศึกษาจากประเทศตะวันตก¹² และเสด็จกลับมารับราชการในกรมกองต่างๆ เป็นกำลังสำคัญในการบริหารราชการแผ่นดิน การร่ำพันถึงพระมหากษัตริย์ของพระมหากษัตริย์ที่สวรรคตและพระบรมวงศานุวงศ์ที่สิ้นพระชนม์ในวรรณคดีโคกาลัยในยุคนี้ จึงสะท้อนให้เห็นพระราชภารกิจของพระมหากษัตริย์และพระบรมวงศานุวงศ์ที่มีส่วนสำคัญในการพัฒนาประเทศให้เจริญรุ่งเรือง ทั้งด้านการปกครอง เศรษฐกิจ สังคม การค้าพาณิชย์ กฎหมาย การคมนาคม และระบบสาธารณูปโภคต่างๆ ดังตัวอย่าง

ในเรื่องกลอนสุภาพของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ สรรเสริญพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวว่า ทรงพัฒนาสยามให้มีความเจริญก้าวหน้าทัดเทียมอารยประเทศ ด้านการคมนาคมมีทั้งรถม้า รถราง รถยนต์ รถไฟ เรือไฟ มีไฟฟ้า การค้าพาณิชย์เจริญก้าวหน้า ด้านการสื่อสารมีโทรเลข โทรศัพท์ ไปรษณีย์ มีโรงเรียน โรงพยาบาล และระบบสุขาภิบาล

¹¹ ตัวอย่างเช่น หนังสือพิมพ์ประชาชาติ (12 ธันวาคม 2478, น. 1) ลงข่าวสั้นว่าสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระสวัสดิ์วัฒนวิเศษ สิ้นพระชนม์ที่เมืองปิ่นัง ตอนกลางคืนวันที่ 8 ธันวาคม ด้วยอาการเส้นพระโลหิตแตก

¹² เช่น พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าจิรประวัติวรเดช (จอมพล กรมหลวงนครไชยศรีสุรเดช) ทรงศึกษาวิชาทหาร ณ ประเทศเดนมาร์ก พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าอาภากรเกียรติวงศ์ (พลเรือเอก กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ ร.น.) ทรงศึกษาวิชาการ ณ มหาวิทยาลัยออกซ์ฟอร์ด และวิชาทหาร ณ โรงเรียนนายร้อยแซนเฮิร์สต์ ประเทศอังกฤษ สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนาถ (จอมพล สมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ) ทรงศึกษาวิชาการทหาร ณ โรงเรียนมหาดเล็กหลวง (โรงเรียนนายร้อยทหารบก) ในราชสำนักพระเจ้าชาลส์ที่ 2 แห่งรัสเซีย (วงเดือน นาราลัจ จมพุนุท นาครีรักษ์ และสุวรรณา ลัจจวิวรรณ, 2553, น.229-230)

สร้างถนนสถลสถานโอฬารตา	มีธมมารถรางรยงย่นตร์
มีรถไฟเรือไฟโคมไฟฟ้า	อุดหนุนพาณิชย์เปื่องปรื่องผล
โรงเลื่อยโรงสีไฟใช้จักรกล	ห้างร้านกล่นล้นค้าหาบประชาชน
โทรเลขโทรศัพทไพรัชณีย์	สะดวกดีพุดจาเพลาลัน
โรงเรียนโรงพยาบาลทานชอภธรรม	ตระเวนกันโทษาสุขาภิบาล

(พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์, 2468, น.1-6)

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ ทรงจบการศึกษาด้านกฎหมาย ทรงรับราชการเป็นเสนาบดีกระทรวงยุติธรรมและกระทรวงเกษตร

ไ้อ้องคะทรงพระคุณะสร	พอนันต์อเนกนัย
สามารถถลาดพิริยไพ	บุลเพียบพิชาการ
เปนดุภพระปลุกพินิตศาสตร์	กิจราชบำรุจศาล
เลี่ยมเนติบัณฑิตะชำนาญ	นิติแมนมนุธรรม
เสนาบดีวิสิฐอุต	มะณยุติธรรมอัน
ดำเนินเจริญสมยะทัน	เพราะธเกื้อประกอบมา
เสนาบดีกิจเกษตร	ธก็เจตนาปรา-
กฎเพื้อผดุงณกลิกา	รประกอบกำไรงาม

(คณะผู้จัดทำหนังสือดุสิตสมิต, 2535, น.81-82)

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นไชยาศรีสุริโยภาส ทรงจบการศึกษาจากประเทศยุโรป และทรงกลับมารับราชการช่วยแบ่งเบาพระราชภารกิจของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

เธอได้เสด็จถึง	ณ ยุโรปประเทศทรง
ศึกษาวิชาจ	มนะเพื่อประโยชน์รัฐ
เล็จศิลปะศึกษา	ธ ก็มุ่งบำเรอกษัตริย์
ผู้ทรงสยามราช	ชะลิมามีหน่ยแห่ง

(คณะผู้จัดทำหนังสือดุสิตสมิต, 2539, น.178)

สำหรับการบันทึกเหตุการณ์หรือพระราชพิธีการจัดงานพระเมรุ กวีจะเลือกกล่าวถึงเรื่องใดเรื่องหนึ่งที่ตนเห็นว่าสำคัญ หรือเลือกพรรณนาพระราชพิธีเพียงบางส่วน เนื่องจากในยุคนี้วรรณคดีโคกาลัยพิมพ์ในหนังสือพิมพ์เป็นส่วนใหญ่ จึงแต่งไม่ยาวมากนัก เช่น

ตัวอย่างจากแหล่เทศน์มหาพน กล่าวเรื่องสวรรคต พระสงฆ์ซึ่งเป็นผู้แต่งได้เลือกเล่าเหตุการณ์หลังรัชกาลที่ 5 เสด็จสวรรคต โดยบรรยายภาพในขบวนแห่พระบรมศพจากพระราชวังดุสิตไปตามถนนราชดำเนินเข้าสู่พระบรมมหาราชวัง เมื่อขบวนแห่ผ่านไปทางใด ประชาชนที่มาเฝ้ารับเสด็จก็พากันร้องไห้ ดังนี้

พอจัดเสร็จสำเร็จการ
แล้วเชิญขึ้นสู่ราชยาน
ออกเตรินำหน้าใต้ฝ่าลออง
สะโลมาศออกคลาดเคลื่อน
มีข้อบังคับกักบับให้เตร
ถัดลงมาทหารแตร
เขาเป่าคล่องดูว่องไว
ถัดลงมาทหารปืนใหญ่
มีแตรนำประจำกอง
ถึงเป่าบรรเลงเป็นเพลงฝรั่ง
ให้อึดอัดอั้นตันอุรา

เชิญสู่สถานพระโขนง
พร้อมด้วยทหารเปนมวดทอง
มาตามท้องถนนราชดำเนิน
ดูกล่นเกลื่อนไม่ขัดเขิน
มิให้ก้าวเกินกำหนดไป
เป่ากันแซฟังเสียงไล่
เป็นเพลงอาโลยใต้ฝ่าลออง
วางจิ้งหะไว้เป็นช่องช่อง
เสียงกึกก้องไปตามมรรคา
เมื่อใครได้ฟังแสนเสียวโลมา
แล้วต่างโคกาน้ำตานอง

(แหล่งเทศน์มหาพนกล่าวเรื่องสวรรณศต, 2468, น.61-64)

คณะผู้จัดทำหนังสือแมคเอชิน วัฒนาวิทยา บันทึกรวบรวมเรื่องราวสถานที่ราชการและกงสุล
ต่างประเทศได้จัดทำการศึกษาเพื่อแสดงความอาลัยถวายสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ ดังนี้

ตำแหน่งราชกิจฉนวน
ต่างปิดที่ว่าการ
กงสุลทูตรัฐบาล
แสดงนอบเคารพเจ้า
สงบสิ้นเอิกเกริกนี้
ถวายพระพันปีสวรรค
พระเกียรติพระคุณอัน
อนงนิกรทุกชั้น

ในสยาม
โคกเศร้า
ไว้ทุกข์ พร้อมเฮย
นอบทั่วเขตแขวง
ชั่ววัน หนึ่งนา
คตนั้น
ยงยิ่ง พระฤ
นอบเกล้ากำศรวล

(แมคเอชิน วัฒนาวิทยา (จดหมายเหตุแสงอรุณ) เล่มที่ 25
ฉบับที่ 8 (พฤศจิกายน 2462), น.399-400)

ผู้วิจัยสันนิษฐานว่าเหตุที่ในยุคนี้การบันทึกลดความสำคัญลง เนื่องจากทางราชการมี
การประกาศหมายกำหนดการลงในหนังสือราชกิจจานุเบกษา ซึ่งระบุวันเวลาและขั้นตอนในการ
จัดงานพิธีเกี่ยวกับพระบรมศพหรือพระศพอย่างครบถ้วน ด้วยเหตุนี้จึงไม่มีจำเป็นต้องบันทึกพระราช
พิธีอย่างละเอียดเป็นแบบแผนเหมือนครั้งต้นกรุงรัตนโกสินทร์ แต่กวีจะเลือกกล่าวเฉพาะเรื่องที่ตน
เห็นว่าน่าสนใจหรือควรบันทึกไว้

ส่วนการพรรณนาความโศกเศร้านั้น หลังจากพรรณนาความทุกข์และความอาลัยแล้ว กวี
มักชี้ให้เห็นลัทธิธรรมว่า ทุกชีวิตล้วนอยู่ในกฎแห่งไตรลักษณ์ซึ่งต้องแตกดับไปตามสามัญลักษณ์
สุดที่ผู้ใดจะหลีกเลี่ยงไม่ได้ นับเป็นลักษณะเด่นของวรรณคดีโศกาลัยในยุคนี้ ตัวอย่างเช่น

สมเด็จพระมหิตลาธิเบศร์ อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก ทรงพระปรีชาสามารถใน
ด้านการแพทย์ แต่ก็ไมอาจพ้นพญามัจจุราช ทุกชีวิตก็ต้องเป็นไปตามกฎของอนิจจังและอนัตตา

และเพราะรู้กะไรจึง	จะมีพึงคะนึ่งผล
ภยมีจุมารกล	เกะกะก้าวและร้าวแรง
ทุจริตต์มิดิดปลุก	และทนต์นอมแปลง
คตินามมนุษย์แฝง	ปฏิสนธิดลโดย
บมิให้ประสพมัจ	จุพยส์นพะยุงไปรย
สุภโสทธิประโยชน์โกย	กิตติก้องณกาลควร
นะแหละซึ่งจะเป็นไป	บมิได้และไม่ผวน
<u>เพราะอนัตต่อนิจจมวล</u>	ผลธรรมะดาถึง

(สุภาพบุรุษ เล่มที่ 9 (ตุลาคม 2472), น.ข-ง)

กวีกล่าวรำพันความโศกเศร้าถึงสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส และสรุปว่าชีวิตมนุษย์ทุกรูปนามต้องแตกดับ เหลือแต่ความชั่วและความดีให้ประจักษ์ ดังนี้

ฉันใดนะท้าวมฤตยูมาร	อุปหารชิวาคลา
เต็ดองค์พระสงฆะวระรา-	ชะดิลกธิดาสยาม
กำลังพระศาสนะเจริญ	ลูเพชฌัญสผลงาม
กรขวาพระองค์มกุฎราม	วรูปุทธยาจารย์
ธรรมชาตีย่อมนิวติเวียน	นิจะเปลี่ยนนิทนต์
<u>ธรรมดาก็ต้องประละลาญ</u>	<u>สละรูปะทุกนาม</u>
ร่างกายมลายชิพิตะดับ	บมิกลับสกนธตาม
คุณชั่วและดีประพุดงาม	ลิสถิตเสถียรยง

(คณะผู้จัดทำหนังสือดุสิตสมิต, 2539, น.33-34)

สรุปได้ว่า วรรณคดีโคลงกลอนในสมัยรัชกาลที่ 6-7 ปรับเปลี่ยนรูปแบบให้กระชับขึ้นและมีความแพร่หลายมากขึ้นเนื่องจากปัจจัยด้านการพิมพ์และหนังสือพิมพ์ ผู้แต่งขยายวงจากพระบรมวงศานุวงศ์เป็นข้าราชการ นักหนังสือพิมพ์ และประชาชนทั่วไปที่ต้องการร่วมแสดงความโศกเศร้าอาลัย ด้านเนื้อหามีความสัมพันธ์กับสภาพสังคมและการเมืองการปกครองที่อยู่ในช่วงการปรับเปลี่ยนและพัฒนาประเทศ กวีมุ่งสรรเสริญพระราชกรณียกิจพระมหากษัตริย์และพระบรมวงศานุวงศ์ว่าทรงมีบทบาทสำคัญในการบริหารราชการแผ่นดินและพัฒนาชาติให้เจริญรุ่งเรือง และลดสัดส่วนในการบันทึกเหตุการณ์และพรรณนาพระราชพิธีต่างๆ

ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 8 จอมพล ป.พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี ได้พยายามโน้มน้าวประชาชนให้เปลี่ยนความคิดเป็นชาตินิยมแทนระบบกษัตริย์ และสร้างภาพให้นายกรัฐมนตรีเป็นผู้นำประเทศ (จิรพร วิทยศักดิ์พันธุ์, 2540, น.242-244) สถานะของพระบรมวงศานุวงศ์ชั้นสูงก็ได้รับผลกระทบตามภาวะการณ์ทางการเมือง หลายพระองค์ต้องประทับอยู่ต่างประเทศจนสวรรคตและสิ้นพระชนม์ ด้วยเหตุนี้วรรณคดีโคลงกลอนจึงอยู่ในภาวะซบเซา เมื่อพระบรมวงศานุวงศ์สวรรคตหรือสิ้นพระชนม์ จึงไม่มีการประพันธ์บทร้อยกรองแสดงความอาลัยแต่อย่างใด วรรณคดีโคลงกลอนที่แต่งในสมัยรัชกาลที่ 8 มีเพียงบทร้อยกรองติดพวงมาลา ซึ่งคณะครูและนักเรียนโรงเรียนนราชนิพนธ์มา

เคารพพระศพ หม่อมเจ้าหญิงพิจิตรจิราภา เทวกุล ผู้อำนวยการโรงเรียนราชินี เป็นบทประพันธ์สั้นๆ กล่าวรำลึกถึงพระคุณในฐานะที่ทรงเป็นอาจารย์ และสมเด็จพระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า โปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์ไว้ในหนังสืออนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงพระศพใน พ.ศ. 2486 เท่านั้น

3. วรรณคดีโสกาลัยที่แต่งในสมัยรัชกาลปัจจุบัน

หลังจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ทรงขึ้นครองราชย์เมื่อ พ.ศ. 2489 วรรณคดีโสกาลัยในช่วงต้นรัชกาล ปรากฏเฉพาะที่แต่งถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล พิมพ์ในหนังสือวรรณคดี¹³ เนื่องจากยังเป็นยุคที่จอมพล ป.พิบูลสงคราม ยังมีบทบาทและอำนาจทางการเมือง จวบจนใน พ.ศ. 2500 มีการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงคณะรัฐบาล จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ นายกรัฐมนตรี ได้พยายามสนับสนุนสถาบันกษัตริย์ให้กลับมารุ่งเรืองมั่นคง จนกลายเป็นสถาบันหลักของสังคมไทยอีกครั้งหนึ่ง (วิมลพรรณ ปิตร์วัชชัย, 2553 เล่ม 1, น.345-346; 2553 เล่ม 3, น.133-134)

เมื่อสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินีในรัชกาลที่ 7 สวรรคตใน พ.ศ. 2527 การแต่งวรรณคดีโสกาลัยจึงได้รับการฟื้นฟูขึ้นอีกครั้ง ควบคู่ไปกับการรื้อฟื้นงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพและการก่อสร้างพระเมรุมาศอย่างยิ่งใหญ่ (ม.ร.ว.เน่งน้อย ศักดิ์ศรี และคณะ, 2555 เล่ม 2, น.358) โดยเฉพาะใน พ.ศ. 2538 สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี เสด็จสวรรคต และใน พ.ศ. 2551 สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ สิ้นพระชนม์ กวีและประชาชนในจังหวัดต่างๆ ได้พร้อมใจกันแต่งวรรณคดีโสกาลัยเพื่อแสดงความจงรักภักดีและความกตัญญูตเวทีจำนวนมาก

ด้านรูปแบบ วรรณคดีโสกาลัยที่แต่งในรัชกาลปัจจุบัน นิยมแต่งด้วยกลอนสุภาพและโคลงสี่สุภาพ มีความยาวระหว่าง 1-10 บท แต่ส่วนใหญ่ที่ลงพิมพ์ในหนังสือพิมพ์รายวันจะมีความยาว 1-2 บท เผยแพร่ทั้งในสิ่งพิมพ์ เช่น วารสาร หนังสือพิมพ์ และสื่ออื่นๆ เช่น โทรศัพท์ วิทยุ อินเทอร์เน็ต ฯลฯ แต่ก็มีแต่งเป็นคำประพันธ์ขนาดยาวด้วยเช่นกัน เช่น หนังสือเรื่องราวสดุดีและพระปิยโสทรเชษฐภคินีซึ่งรัฐบาลเป็นผู้จัดพิมพ์ หรือหนังสือรวบรวมคำประพันธ์ที่หน่วยงานและองค์กรต่างๆ จัดพิมพ์ถวายโดยเสด็จพระราชกุศล

ส่วนด้านเนื้อหานั้น เนื่องจากวรรณคดีโสกาลัยในยุคนี้เป็นบทร้อยกรองสั้นๆ เนื้อหาส่วนใหญ่จึงมุ่งพรรณนาความรู้สึกโศกเศร้าอาลัย แต่ถ้าเป็นคำประพันธ์ที่มีความยาวมากขึ้น ก็จะพรรณนารายละเอียดเกี่ยวกับพระราชกรณียกิจต่างๆ ซึ่งล้วนแต่เป็นการพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของราษฎรให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี ส่วนการบันทึกเหตุการณ์และพระราชพิธีนั้นมีไม่มากนัก เนื่องจากมีการจัดพิมพ์หนังสือหมายกำหนดการงานถวายพระเพลิงพระบรมศพ จดหมายเหตุงานพระบรมศพ และการถ่ายทอดพระราชพิธีผ่านสื่อต่างๆ อย่างแพร่หลาย

อนึ่ง ผู้วิจัยมีข้อสังเกตว่า การพรรณนาความโศกเศร้าในวรรณคดีโสกาลัยยุคนี้ ได้สะท้อนถึงความรู้สึกผูกพันใกล้ชิด ความจงรักภักดี ความกตัญญูตเวที และความซาบซึ้งในพระมหากรุณาธิคุณ

¹³ มีพระพิสัยทัพบาญจน์ เป็นเจ้าของ และหม่อมหลวงจิตติ นพวงศ์ เป็นบรรณาธิการ เป็นหนังสือที่มุ่งสดุดีองค์พระมหากษัตริย์ จึงมักพิมพ์พระบรมฉายาลักษณ์ พระราชนิพนธ์ และบทร้อยกรองสดุดีในโอกาสต่างๆ (อวยพร มิลินทางกูร, 2519, น.121)

ที่ราษฎรมีต่อสถาบันกษัตริย์ อันเป็นผลมาจากการที่พระมหากษัตริย์และพระบรมวงศานุวงศ์ทรง
อุทิศพระองค์ในการบำเพ็ญพระราชกรณียกิจเพื่อช่วยเหลือประชาชนมาอย่างยาวนาน เมื่อเกิดการ
สวรรคตหรือสิ้นพระชนม์ จึงสร้างความโศกเศร้าเสียใจอย่างใหญ่หลวงแก่ราษฎรไทย ซึ่งปรากฏให้
เห็นอย่างชัดเจนในวรรณคดีโคลงกลอนที่เหล่าพลกนิกรพร้อมใจกันแต่งถวาย ดังตัวอย่าง วรรณคดี
โคลงกลอนที่แต่งในวาระที่สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีสวรรคต และสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ
เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ สิ้นพระชนม์ ได้ถ่ายทอดความเศร้าโศกและ
ความจงรักภักดีของประชาชนที่ต่างพากันร่ำร้องให้ ดังนี้

หยาดน้ำตายังรินไหลมิได้ขาด	เหมือนหัวใจของปวงราษฎรนั้นสูญหาย
แม้พระเพลิงหมดสิ้นควันจวนวันตาย	ราษฎรมิคลายรักภักดีสมเด็จพระศรีนครินทร์ (เดลินิวส์ (5 มีนาคม 2539), น.1)

สิ้นพระทูลกระหม่อมแก้ว	พระกัลยา
นองพิภพด้วยน้ำตา	อาบด้าว
เหล่าพลทุกขเวทนา	วายเทวษ
อกแม่พระธรณีร้าว	ลั่นก้องภพไตร

(ฐานเศรษฐกิจ 28 (6-9 มกราคม 2551), น.1)

ส่วนเนื้อหาที่เป็นการสรรเสริญพระเกียรติ กวีมักบรรยายพระราชกรณียกิจในด้านต่างๆ
ที่ช่วยปรับปรุงคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ของราษฎร เช่น ด้านการศึกษา ด้านการประกอบอาชีพ
การสาธารณสุข ยกตัวอย่างเช่น

การสรรเสริญพระราชกรณียกิจของสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีด้านการ
สาธารณสุขว่าโปรดให้แพทย์พยาบาลไปรักษาผู้ป่วยในท้องที่ห่างไกล

เสด็จเยือนเมืองในเส้นทาง	ชายแดนอ้างว้าง
ตำรวจทหารล่าเค็ญ	
อีกราษฎรที่ทรงเห็น	ทนทุกข์ยากเข็ญ
เจ็บป่วยขาดแพทย์รักษา	
พระองค์ทรงพระกรุณา	ส่งเคราะห์ประชา
โดยตั้งหน่วยแพทย์พยาบาล	
ด้วยพระองค์ทรงสืบสาน	พระราชปณิธาน
สมเด็จพระบรมราชชนก	

(ฐะปะนีย์ นาครทรรพ, 2539, น.107)

ด้านการศึกษา พระองค์โปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้งโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน โดยเฉพาะตามป่าเขาที่อยู่ห่างไกล เพื่อราษฎรจะได้รับการศึกษาโดยทั่วถึง

ร่างเล็กเล็กอ่อนล้ากลางป่าเขา
ภาพลูกหลานคอยย่ำมาแต่ไกล
ลูกหลานอดทรมานกันดารนัก
ลูกหลานมากย่ำยิ่งทุกข์ขึ้นทุกวัน
เหล่าโรงเรียน ต.ช.ด. ยาก่อตั้ง
มาวันนี้ไทยผองต้องตะลึง

แสงแดดเผายังเอื้อแม่เหงื่อไหล
ยาผู้ให้ไม่คำนึงถึงชาติพันธุ์
ย่ายังรักย่ายังมอบยิ้มปลอมขวัญ
สิ่งสำคัญการศึกษาอย่าคำนึง
ไม่เคยหวังให้ใครนึกรำลึกถึง
เสียงอ้ออิงยาพราวเราจากไกล

นุจรา ธนะภูมิ

(อาทิตยรัยสัปดาห์ 18, 946 (28 กรกฎาคม-3 สิงหาคม 2538), น.4)

ตัวอย่างที่กล่าวถึงพระราชกรณียกิจของสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ ว่าทรงจัดตั้งมูลนิธิต่างๆ เพื่อช่วยเหลือราษฎร เช่น มูลนิธิแพทย์อาสา มูลนิธิขาเทียม มูลนิธิเด็กอ่อนในสลัม ด้านการศึกษาทรงส่งเสริมให้นักเรียนไปแข่งขันโอลิมปิกวิชาการที่ต่างประเทศ

“แพทย์อาสา” รักษาราษฎรคลาคลายโคก
“มูลนิธิขาเทียม” ฐ เกื้อกูล
“มูลนิธิเด็กอ่อนฯ” อาหารเอื้อ
บำบัดทุกข์ทวยยากมานานา
โอลิมปิกวิชาการทรงหนุนเนื่อง
ได้รางวัลได้เผยแพร่ได้รู้กัน

ดบวิโยคโรครภัยให้หายสูญ
สาธารณสุขเพิ่มพูนพัฒนา
มั่นคงขาดเหลือสิ่งใดได้สรรหา
ได้ต่อขาดต่อชีพสุขขีวัน
จนลือเลื่องนักเรียนไทยไปแข่งขัน
ว่าไทยนั้นก็ไม่ด้อยน้อยหน้าใคร

ชลดา เรื่องรักษ์ลิขิต ในนาม วารสารราชบัณฑิตยสถาน

(วารสารราชบัณฑิตยสถาน 33,1 (มกราคม-มีนาคม 2551), น.3)

บทสรุป

จากที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นประวัติความเป็นมาและพัฒนาการของวรรณคดีโคลงกลอนตั้งแต่สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นถึงปัจจุบันว่า วรรณคดีโคลงกลอนเริ่มมีการแต่งในสมัยรัชกาลที่ 1 โดยมีพัฒนาการแนวคิดมาจากเพลงยาวจดหมายเหตุซึ่งเป็นการบันทึก ผสมกับแนวคิดกลวิธีของนิราศ และมีหลักฐานปรากฏเป็นเรื่องราวแรกคือนิพนธ์วังนา

การแต่งและเผยแพร่วรรณคดีโคลงกลอนมีความสัมพันธ์กับสภาพสังคมและการเมือง โดยสมัยต้นรัตนโกสินทร์ เริ่มแต่งเพื่อบันทึกเหตุการณ์และพระราชพิธี และแพร่หลายในสมัยรัชกาลที่ 6 เนื่องจากการขยายตัวของการศึกษาและการพิมพ์ ก่อนจะซบเซาหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง จนได้รับการฟื้นฟูขึ้นใหม่ในรัชกาลปัจจุบัน

สำหรับพัฒนาการในด้านรูปแบบของวรรณคดีโคลงกลอน มีความหลากหลายทั้งที่เป็นวรรณคดีสำหรับอ่าน ใช้จารึกเป็นอนุสรณ์ที่อนุสาวรีย์และจารึกพระรูปแจกในงานพระศพ และเป็นส่วนหนึ่งของเครื่องสักการะคือใช้ติดพวงมาลาถวายพระศพ ในยุคแรกเริ่มวรรณคดีโคลงกลอนแต่งเป็นเรื่องราวมีคำประพันธ์นับร้อยบท เพื่อใช้บันทึกพระราชพิธีและเหตุการณ์ แล้วค่อยๆ ลดสั้นลงเพราะส่วนใหญ่พิมพ์เผยแพร่ในหนังสือพิมพ์และนิตยสาร จนเหลือสั้นที่สุดเพียง 1 บทในปัจจุบัน แต่ก็แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของร้อยกรองซึ่งเป็นรูปแบบคำประพันธ์ที่กวีเลือกใช้ถ่ายทอดความโศกเศร้าอาลัยถวายพระมหากษัตริย์และพระบรมวงศานุวงศ์ โดยคำประเภทกลอนสุภาพได้รับความนิยมมากที่สุด

ด้านเนื้อหา แม้ว่าในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ วรรณคดีโคลงกลอนแต่งขึ้นเพื่อบันทึกเหตุการณ์และพระราชพิธี แต่ก็ค่อยๆ ลดสัดส่วนลงโดยลำดับ คงเหลือเนื้อหาสำคัญที่เปรียบเสมือนหัวใจของวรรณคดีประเภทนี้คือการพรรณนาความโศกเศร้าอาลัยและการสรรเสริญพระเกียรติ เพราะการรู้สึกโศกเศร้าเสียใจเมื่อต้องพลัดพรากจากบุคคลผู้เป็นที่รักย่อมเป็นธรรมดาของมนุษย์ โดยเฉพาะสถาบันกษัตริย์ซึ่งเป็นสถาบันหลักของชาติ เป็นศูนย์รวมจิตใจและเป็นที่ยึดเหนี่ยวพึ่งพิงของราษฎรมาแต่อดีตถึงปัจจุบัน ดังจะเห็นได้จากการสรรเสริญพระเกียรติในวรรณคดีโคลงกลอน ซึ่งสะท้อนถึงพระราชกรณียกิจต่างๆ ที่พระมหากษัตริย์และพระบรมวงศานุวงศ์ในราชวงศ์จักรีทรงบำเพ็ญเพื่อชาติบ้านเมืองและประชาชนตลอดมา กล่าวคือในช่วงต้นรัตนโกสินทร์ พระมหากษัตริย์ทรงทำหน้าที่ดูแลความสุขสมบูรณ์ของบ้านเมือง คุ้มครองประชาชนให้พ้นจากข้าศึกศัตรู ทรงทำนุบำรุงทั้งด้านศาสนาและอาณาจักร ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 6-7 พระมหากษัตริย์และพระบรมวงศานุวงศ์มีพระราชกรณียกิจสำคัญในนำวิทยาการจากประเทศตะวันตกมาปรับปรุงพัฒนาบ้านเมืองให้ทันสมัยทัดเทียมอารยประเทศ และในรัชกาลปัจจุบัน พระมหากษัตริย์และพระบรมวงศานุวงศ์ทรงดูแลความเป็นอยู่ของประชาชนให้มีความสุข และมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- กรมศิลปากร สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์. (2554). *ราชสกุลวงศ์*. (พิมพ์ครั้งที่ 14). กรุงเทพฯ: สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร.
- กองบรรณาธิการสำนักพิมพ์มติชน. (2549). *สยามพิมพ์การ: ประวัติศาสตร์การพิมพ์ในประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: มติชน.
- กัมพูฉัตร, พระองค์เจ้าหญิง. (2543). *นิพานวังน่า*. กรุงเทพฯ: มติชน.
- คณะผู้จัดทำหนังสือดุสิตสมิต. (2529). อนุสสาวรีย์ พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นไชยาศรีสุริโยภาส. ใน *ดุสิตสมิต*. เล่ม 2. ฉบับที่ 12-15 (พิมพ์ครั้งที่ 2) (น.177-178). กรุงเทพฯ: มูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย.
- คณะผู้จัดทำหนังสือดุสิตสมิต. (2535). อนุสสาวรีย์ พระเจ้าพี่ยาเธอ กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์. ใน *ดุสิตสมิต*. เล่ม 8. ฉบับที่ 80-92 (พิมพ์ครั้งที่ 2). (น. 81-82). กรุงเทพฯ: มูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย.
- คณะผู้จัดทำหนังสือดุสิตสมิต. (2539). อนุสสาวรีย์ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา วชิรญาณวโรรส พระมหาสมณะเจ้า. ใน *ดุสิตสมิต*. เล่ม 12. ฉบับที่ 132-143 (พิมพ์ครั้งที่ 2) (น.33-34). กรุงเทพฯ: มูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย.
- คณะผู้จัดทำหนังสือพิมพ์ฐานเศรษฐกิจ. (6-9 มกราคม 2551). (สิ้นพระทูลกระหม่อมแก้ว). *ฐานเศรษฐกิจ*, 28, 1.
- คณะผู้จัดทำหนังสือพิมพ์เดลินิวส์. (5 มีนาคม 2539). (ส่งเสด็จสู่ห้วงสรวงสวรรค์). *เดลินิวส์*, 1.
- คณะผู้จัดทำหนังสือพิมพ์สุภาพบุรุษ. (ตุลาคม 2472). อนุสรณ์ถึภคินี. *สุภาพบุรุษ*, (9), ข-ง.
- คณะผู้จัดทำหนังสือแมคเคอซิน วัฒนาวิทยา. (2462). สวรรค์คตแลพระเกียรติยศสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนี พระพันปีหลวง รัชกาลปัตยุบัน. *แมคเคอซิน วัฒนาวิทยา (จดหมายเหตุแสงอรุณ)*. 25(8), 399-400.
- คึกฤทธิ์ ปราโมช, ม.ร.ว. (2525). *ลักษณะไทย*. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- คุณพุ่ม. (2464). *เพลงยาวเฉลิมพระเกียรติ*. พระนคร: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร.
- จิรพร วิทยศักดิ์พันธุ์. (2540). นโยบายวัฒนธรรมของจอมพล ป. พิบูลสงคราม. ใน *ชาวนิเทศ เกษตรศิริ (บรรณาธิการ), จอมพล ป. พิบูลสงคราม กับการเมืองไทยสมัยใหม่* (น.228-350). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ชลดา เรืองรักษ์ลิขิต ในนาม วารสารราชบัณฑิตยสถาน. (2551). (ลับเอยลับแล้ว). *วารสารราชบัณฑิตยสถาน*, 33(1), 3.
- ชิต บุรทัต. (สิงหาคม 2466). *สังเวคถา*. *ศัพท์ไทย*, เล่มที่ 3 ตอนที่ 1, หน้าพิเศษ.
- ฐะปะนีย์ นาครทรรพ. (2539). รัชสรค่อนามัย สาธารณสุข และการแพทย์. ใน *ราชสดุดี สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี* (น.107-114). กรุงเทพฯ: กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร.
- ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. (2516). คำนำ. ใน *คำกลอนสรรเสริญ พระบารมี พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม.

- ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. (2524). *ตำนานวังหน้า*. กรุงเทพฯ : การุณการพิมพ์.
- นราธิปประพันธ์พงศ์, พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระ. (2468). *กลอนสุภาพของกรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์*. ใน *คำกลอนสรรเสริญพระบารมี พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ภาคที่ 3*. (น.1-6). พระนคร: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร.
- นราธิปประพันธ์พงศ์, พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระ. (2470). *พระประวัติขัตติยกิจ ผู้ทรงนิพนธ์โคลงต่อไปนี้*. ใน *พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นศรีสุเรนทร์, โคลงสุภาพาวพระเมรุพระบรมอัฐิสมเด็จพระเจ้าบรมมมหาชนก* (น. 1-6). พระนคร: โรงพิมพ์ไท.
- นิติ เอียวศรีวงศ์. (2538). *ปากไก่และใบเรือ*(พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด.
- นุจรานะภูมิ. (28 กรกฎาคม-3 สิงหาคม 2538). (ร่าง)เล็กเล็กอ่อนล้ากลางป่าเขา). *อาทิตย์รายสัปดาห์*18(946),4.
- เน่งน้อย ศักดิ์ศรี, ม.ร.ว. และคณะ. (2555). *สถาปัตยกรรมพระเมรุในสยาม เล่ม 2*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรุงเทพ (1984) จำกัด.
- ประยอม ชองทอง. (3 มกราคม 2551). (น้ำตาท่วมหัวใจไทยทั้งประเทศ). *แนวหน้า*, 1.
- ปัทมาธิประเสริฐกุล. (2557). เชียงชื่น: ความสำคัญที่มีต่อการสร้างวีรกรรมของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถใน ยวนพ่ายโคลงต้น. *วารสารสุทธิปริทัศน์*. 28 (85), 283-284.
- พิชิตปรีชากร, พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวง. (2472). *ฉันทจำรีกอนุสาวรีย์สมเด็จพระนางเจ้าสุนันทากุมารีรัตน์*. ใน *ประชุมพระนิพนธ์กรมหลวงพิชิตปรีชากร* (น. 75). พระนคร: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร.
- พูนพิศมัยดิศกุล,หม่อมเจ้าหญิง. (2546). *สิ่งที่ข้าพเจ้าพบเห็น*(พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ: มติชน.
- มูลนิธิตสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา. (2554). *นามานุกรมพระมหากษัตริย์ไทย*. กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์.
- มูลนิธิตสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา. (2550). *นามานุกรมวรรณคดีไทย*. กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์.
- ยุพร แสงทักษิณ. (2546). *ยิ่งยศพระปิยมหาราชเรื่อง โลกซ้อง สดุดี*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- วงเดือน นาราลัจจ์ ชมพูนุท นาศิริรักษ์ และสุวรรณา ลัจจวิวรรธน. (2553). *อิราชเจ้าจอมสยาม*. กรุงเทพฯ: ธนาคารกลีกรไทย.
- วิมลพรรณ ปิตธวัชชัย. (2553). *เอกกษัตริย์ใต้รัฐธรรมนูญ*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรุงเทพ (1984).
- ศรีสุเรนทร์, พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่น. (2512). *โคลงถวายพระเพลิงพระบรมอัฐิพระเจ้าหลวง*. ใน *โคลงถวายพระเพลิงพระบรมอัฐิพระเจ้าหลวงพระนิพนธ์พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหมื่นศรีสุเรนทร์และตำแหน่งแพ* (น. 1-38). พระนคร: โรงพิมพ์ชวนพิมพ์.
- สุพรรณิ วราทร. (2516). *ประวัตินวนิยายไทยตั้งแต่ปลายสมัยรัชกาลที่ 5 ถึงสมัยเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475*. (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,

แหล่งเทคนิคมหาพนกล่าวเรื่องสวรรคต. (2468). ใน *คำกลอนสรรเสริญพระบารมี พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ภาคที่ 3* (น.61-64). พระนคร: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร.

อวยพร มลิณทางกูร. (2519). *ลักษณะคำประพันธ์ร้อยกรองไทยตั้งแต่ พ.ศ. 2475-2501*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อุษณีย์ ธงไชย. (2540). *พระราชพงศาวดารและพงศาวดาร หลักฐานที่สร้างขึ้นเพื่อสถาบันกษัตริย์*. เชียงใหม่ : ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.